

**Комунальний заклад вищої освіти
"Ужгородський інститут культури і мистецтв"
Закарпатської обласної ради**

**Синтез мистецької науки,
освіти та творчості в Україні
та глобальному культурному
просторі**

**Третя науково-практична конференція
(м.Ужгород, 18-19 лютого 2021)**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
УЖГОРОДСЬКИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**СИНТЕЗ МИСТЕЦЬКОЇ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ
ТА ГЛОБАЛЬНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ**

Матеріали
Третьої науково-практичної конференції

18-19 лютого 2021

Ужгород - 2021

УДК 37.091.12:005.745:7(477)

Ситез мистецької науки, освіти та творчості в Україні та глобальному культурному просторі: матеріали Третьої науково-практичної конференції, м.Ужгород, 18-19 лютого 2021 Ужгород: Ужгородський інститут культури і мистецтв, 2021. 135 с.

До збірника ввійшли матеріали та тези доповідей, подані учасниками Третьої науково-практичної конференції Ситез мистецької науки, освіти та творчості в Україні та глобальному культурному просторі: матеріали Третьої науково-практичної конференції (м.Ужгород, 18-19 лютого 2021). до її Організаційного комітету. Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори, а також (для студентів) наукові керівники

© КЗВО «Ужгородський інститут
культури і мистецтв» ЗОР
© Автори статей

Онищенко К.М. РОЗВИТОК НАВИЧОК «SOFT SKILLS» У СТУДЕНТІВ-ВИКОНАВЦІВ.....	105
Палеха Ю.І. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ПРАЦІВНИКІВ БІБЛІОТЕКИ ЯК ПРОДУКТ ЇХ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	107
Салтанова М.С. КАДЕНЦІЇ ДО СКРИПКОВОГО КОНЦЕРТУ Л. БЕТХОВЕНА: КРИЗЬ ПРИЗМУ СТОЛІТЬ.....	111
Сеневич Я.Ю. «ЧЕРВОНА РУТА»-СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТРАДИ.....	115
Таган Я.І. СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ У ТВОРЧОСТІ Є. ПЕТРИЧЕНКА (НА ПРИКЛАДІ СИМФОНІЇ №3 «АНТИТЕЗИ»).....	118
Телеп О.А., Куцин Т. ВІРТУАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ У БІБЛІОТЕКАХ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ.....	121
Тищук Є.В. ДО ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ МЕТОДУ ІМІТАЦІЇ МИХАЙЛА ЧЕХОВА В СЦЕНІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ.....	124
Товтин Н.І. ФЕНОМЕН СИМВОЛУ В МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ.....	128
Шевцова І.М. ЕКСПРЕСІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ГЕНІВ ПІД КУТОМ СПРИЙНЯТТЯ ДІЙСНОСТІ.....	132

ФЕНОМЕН СИМВОЛУ В МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

У статті висвітлюється феномен «символу» в контексті розкриття художнього змісту творів музичного мистецтва та суперечлива проблема символу в музиці. Доводиться, що символ в музиці може бути представлений у вигляді символів вираження та зображення, так як символ в мистецтві виконує роль вектору змісту. Він дає митцям змогу створювати художні узагальнення, конденсувати свій власний досвід і транслювати його у часі.

Ключові слова: символ, символізм, музика, мистецтво, культура, архетип, музичне мистецтво.

The article highlights the phenomenon of "symbol" in the context of the disclosure of the artistic content of works of musical art and the controversial problem of symbol in music. It is proved that the symbol in music can be represented in the form of symbols of expression and image, as the symbol in the art of music plays the role of a vector of content. It allows artists to create artistic generalizations, condense their own experience and broadcast it over time.

Key words: symbol, symbolism, music, art, culture, archetype, musical art.

Розуміння ролі та функцій символу в мистецтві відкриває нам шлях до духовних надбань і досягнень людства. Актуальність феномену символу в мистецтвознавстві очевидна, особливо в музикознавстві. Символ – «природна» мова культури, тому, не розуміючи символіку, ми не зможемо адекватно сприймати культурні здобутки і розуміти мистецтво.

Символізм первісно притаманний мистецтву. Художня свідомість розрізняє в речах внутрішній сенс і зовнішню оболонку, в якій просвічує сенс потаємної сутності. У цьому розумінні «символізм» міститься де завгодно. Наприклад, єгипетська піраміда – символ вічності й нетлінності. Христос, якого розіп'яли на хресті, – символ страждань та спокутної жертви.

Знак є символом і образом у мистецтві, але він може набувати ускладненого подвійного визначення – в ньому не лише вираження цінностей життя, ідеалів і суспільних вартостей (моральних, естетичних, різного роду інших духовних установок і випробуваних традицій), а й символ генія творчого людського духу. В сприйманні символу «Місячної сонати» Л. Бетховена водночас присутня сугестія краси почуття і геніальності твору.

Звісно ж, у цій еволюції символу в мистецтві нас цікавить здебільшого орієнтація на музику як на точку відліку. Недаремно теоретики літературного символізму ставили музику вище за інші види мистецтва і міряли її еталоном творчі досягнення поетів і художників. Тому художники і прагнули уподібнити своє мистецтво музиці, щоб одержати можливість «передавати потік свого творчого досвіду в усій його плинній мінливості» [10, с.71].

Як ми встигли переконатися, теорії символу зорієнтовані переважно на літературу або на образотворче мистецтво. Проте незаперечним фактом є і існування музичного символу. Думки О. Ф. Лосєва, який у 1920 р. працював у Московській консерваторії та залишив низку цінних праць з питань музичної естетики, на жаль, не дають підстав для однозначного розв'язання проблеми символу в музиці. Тому далі ми переважно будемо орієнтуватись на погляди польського музикознавця Стефана Яроцинського [10], який запропонував переконливу інтерпретацію поняття символу щодо музичного твору.

Будь-яка семантична інтерпретація музики або спирається на вказівки композитора (назви творів, програми і маніфести та ін.), або на асоціації, чи, нарешті, на традиції.

Говорити серйозно про музичну «мову» як носія певних позамузичних значень можна лише в рамках певної культури. Композитор працює не в суспільному вакуумі. Специфіка музики полягає у тому, що вона, за словами О. Ф. Лосева – предметність без форми та безпредметна оформленість. Саме тому вона належить до світу реального, а не тільки уявного [3].

Брак місця не дозволяє нам детально проаналізувати погляди О. Ф. Лосева стосовно діалектики музичного буття як безперервного плину становлення чистого смислу та ідеальності. В нашому контексті важливіший висновок філософа, у якому він наполягає на антропологічному вимірі музики: «Інтимні глибинно-живі відчуття і конструкції музики...навіть поринаючи у ґрунт, в чорнозем, до життєздатної глибини, залишатимуться вічним ферментом, вічною підбадьорюючою силою всього благородного, прекрасного, піднесеного в людині, всього насправді божественного, справді людського, живої краси розуму, мудрого міркування, інтимної проникливості та глибини. Якщо ще існують наші сонати, симфонії, тріо, квартети, опери, ... то ще можна жити. Ще не все загинуло, ще жива людина!» [3, с.194].

Інтенація музики – найважливіший інструмент відображення музичного образу, що виражає розгорнуту систему емоцій, настроїв, переживань. Конкретний музичний образ передається за допомогою складного утворення знаків-звуків і при дотриманні певних умов може еволюціонувати на символ. Як наслідок цього – широке використання музичним мистецтвом знаків, як зображення, так і вирази, між якими інколи важко провести чіткі кордони [4, с. 24].

Музична інформація – система образів, що передається виразними (образотворчими) засобами музичного мистецтва за допомогою складної системи знаків, що володіє особливостями на таких етапах музичної діяльності, як створення, сприйняття і вплив музичних феноменів. На кожному етапі музичної діяльності інформація проходить певну стадію. На етапі створення музики композитором відбувається обробка та перетворення інформації на графічні знаки. Особливо слід відзначити важливість процесу автокомунікації у цьому процесі [5, с. 264].

Таким чином, музика виступає як інформація, передача специфічних сигналів, знань між різними поколіннями людей через музичні символи. Це міркування навіює думку про те, що засобом комунікації та передачі інформації в культурному соціумі є музична мова, яка образно відображає, моделює явища, емоції, відтворює риси їх реальної структури. Цим музична мова відрізняється від природної мови [2, с. 19].

Для кращого розуміння процесів, що відбуваються насправді, музикою моделюються образи-символи. Символами в музиці можуть виступати як окремі звуки, їх мелодійні, гармонійні, темброві та динамічні сполучення, так і строго диференційовані музичні образи, що передаються за допомогою конкретної музичної побудови, жанру, авторського стилю [7, с. 132].

Музика – символічний світ, сенс якого доноситься за допомогою особливої штучної мови, що передає інформацію, яка складається з окремих звуків, їх поєднань і відносин між ними (ритм, темп, лад, мелодія, гармонія). Із них складаються мотиви, фрази, речення, періоди, розділи форми тощо. Далі – музичний образ, укладений у деякому музичному творі. Зміст музичного твору втілюється системою музичних засобів (мелодійні, гармонійні оберті, особливості будови форми). Всі елементи під час звучання твору тяжіють до інтеграції. Якщо взяти акорд, то звуки, які його утворюють, підпорядковуються головному – тоніці. Ланцюжок акордів утворює ціле, але вже на вищому рівні [7, с. 134].

Музичні символи, як і символ взагалі, умовні, багатозначні. Символ вбирає в свою структуру загальне та одиничне, особливе. Всі різноманітні знакові утворення в музиці, з одного боку, історичні, а з іншого – можуть проявляти і надісторичний характер [4, с. 20].

Можна припустити, що символ у музиці може бути представлений у вигляді символів вираження та зображення, які доповнюють один одного. До символів вираження можна віднести символічне відображення внутрішнього світу людини (людської свідомості), яке, у свою чергу, умовно розмежовується на емоційну та раціональну символіку. Емоційний бік музики розкриває так звана психологічна символіка, що включає символи емоцій, почуттів і переживань. Раціонально-логічний бік музики допомагає досягнути комплекс так званих філософських, етичних, естетичних символів [6, с. 127].

До символів зображення можна віднести знакові утворення, що відображають предмети та явища навколишнього світу: символи природи (стихії землі, води, повітря та вогню; тваринного та рослинного світу), символи, що передають особливості зовнішнього (реального) світу людини (особливості зовнішнього вигляду: інтонація, жести, хода, міміка), а також символи світу, створеного людиною (сфера людської діяльності, світ мистецтва) [3, с. 70].

Коли ми говоримо про композиторський задум, ми повинні чітко усвідомлювати собі, що він має дуже складну структуру і його неможливо звести як до чисто технологічного аспекту, так і до однієї лише раціональної концепції загально-політичного або загально-філософського порядку. Необхідно пам'ятати, що творчий задум має певну невимірну частину, наче неконтрольовану свідомістю область. Вона, власне кажучи, і є тією головною внутрішньою силою, що змушує автора приступити до роботи і усвідомити задум, захищати його, сформулювати для себе в загальних рисах, знайти технологію, що дозволить йому цей задум втілити (записати твір нотами на папері, тобто реалізувати).

Разом з тим композитор щоразу переконується в повній неможливості реалізувати і втілити задум остаточно. Його внутрішній уяві майбутній твір представляється в зовсім іншому вигляді – ніби завершеним. Він його чує, хоч і не конкретно, і в порівнянні з цим те, що потім реалізується, є начебто перекладом на іноземну мову з оригіналу, з того оригіналу, що, загалом, виявляється невловимим. Подібні думки існували завжди, в тому числі і щодо пізнання взагалі, а не тільки щодо мистецтва [9, с. 64].

Для розв'язання проблеми змісту в музиці сучасна українська музикознавиця В. Суханцева пропонує звернутися до витоків цього виду мистецтва. Джерела найдавніших архетипних інтонацій знаходяться в першому і ще нероздільному масиві людської практики, в грубій утилітарній потребі елементарної комунікації, у найдавніших пристосованих реакціях суб'єкту на зовнішнє середовище і матеріальний світ. Стихійно-чуттєве начало сприйняття світу звуків рафінується, що відбувається, зрозуміло, протягом тривалих епох; з акустичного середовища виділяються очищені звуки, що несуть навантаження вже у вигляді визначених типів інтонації; поступово вони втрачають прямий зв'язок з магічними і ритуально-родовими явищами – і вирішальний крок зроблено. Далі починається власне історія музики [9].

Символ у музиці – це поєднання «емоційної хвилі» зі звуком (інтонацією, мелодією, тональністю). Символ у музиці вказує не на ідею, а на емоцію. Музыка, не володіючи в принципі ніякими засобами для виконання семантичних функцій, за природою своєю багатозначна (зрозуміло, для визначеного культурного кола), і навіть об'єднані зусилля романтиків і Р.Вагнера не могли до кінця позбавити її простору для гри уяви.

У сучасному культурному просторі, в епоху інформаційних технологій і постіндустріального суспільства, символ відіграє особливу роль. Разом із розвитком та інформаційною «завантаженістю» цивілізації спостерігається дефіцит і потреба у заповненості ціннісних основ буття

Отже, символ у мистецтві – вектор змісту. Він дає митцям змогу створювати художні узагальнення, конденсувати свій власний досвід і транслювати його у часі. Він – модель, за якою з'являється нескінченне число асоціацій і смислів, породжуються нові значення у нібито добре відомих образах і метафорах.

В музичному мистецтві символ полісемантичний. Біблійні й міфологічні, фольклорні сюжети та персонажі, залишаючись в основі своїй образами-символами, незмінно породжували бажання в музичному мистецтві до переосмислення, висвітлення філософських загальнолюдських ідей і граней своєї епохи. Звідси – передбачення перспективи наукових студій щодо феномену символу в музичному мистецтві. Адже саме ж музичне мистецтво творить неперушні символи, що знаменують собою значно більше духовне і світове явище в його глобальному значенні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С.С. Софія – Логос. Словник / С.С. Аверинцев. – К.: Дух і Літера, 1999. – 459 с.
2. Дьячкова Л. Гармония в музыке XX века / Л. Дьячкова. – М.: Музыка, 1994. – 143 с.
3. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М.: Искусство, 1976. – 367 с.
4. Медушевский В. Музыкальное мышление и логос жизни / В. Медушевский // Музыкальное мышление: сущность, категории, аспекты исследования. – К.: Муз. Украина, 1989. – С. 18-28.
5. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия / Е. Назайкинский. – М.: Музыка, 1972. – 383 с.
6. Свасьян К. А. Проблема символа в современной философии / К. А. Свасьян. – Ереван: Издательство АН АССР, 1980. – 224 с.
7. Степанова И. Слово и музыка. Диалектика семантических связей / И. Степанова. – М., 1999. – 285 с.
8. Суханцева В. К. Музыка как мир человека. От идеи вселенной – к философии музыки / В. К. Суханцева. – К.: Факт, 2000. – 176 с.
9. Холопова В. Музыка как вид искусства / В. Холопова. – СПб.: Лань, 2000. – 319 с.
10. Яроцинский Ст. Дебюсси, импрессионизм и символизм / С. Яроцинский. – М.: Прогресс, 1978. – 232 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>